

ROND DE SCHUTSBOOM

jaargang 9

nummer 3

1989

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING

'DE VYER HEERTGANGHEN'

Doelstelling volgens de statuten:

De Stichting heeft ten doel de bevordering der studie van de heemkunde in de ruimste zin, in het bijzonder door:

- a. de bevordering der studie van de heemkunde in de lokale en regionale aspecten van archeologie, geologie, toponymie, flora, fauna, architectuur, historie, folklore, sociale geografie en taalgebruik;
- b. het aanwenden of doen aanwenden van de door deze studie verworven kennis ten bate van het lokale en regionale leefmilieu door het verrichten van relevante activiteiten;
- c. het in stand houden van een streekmuseum, heemerf 'De Schutsboom'.

Lidmaatschap en abonnementen:

Leden van de Heemkundige Kring ontvangen het periodiek 'Rond de Schutsboom' gratis. Losse nummers f 3,50.

Lidmaatschap Heemkundige Kring f 20,-- per jaar.

Gezinsleden f 6,50 per jaar.

Toegang tot de maandelijkse lezingen voor leden gratis.

Openingstijden:

Het museum is opengesteld:

van april t/m oktober elke zondag;

van november t/m maart, elke 1e zondag van de maand.

Openingstijd van 15.00 tot 17.00 uur.

Voor groepen op aanvraag bij het secretariaat.

Het archief is open elke zaterdag van 10.00 tot 12.00.

Adressen:

Heemerf De Schutsboom, Nieuwe Rielseweg 41-43,

5051 PD GOIRLE.

secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD GOIRLE,
tel. 013-346622

redactie: Venneweg 11, 5051 BN GOIRLE. tel. 013-342182

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Bloemsierkunst "Abcoven",

Abcovenseweg 23, 5051 PT GOIRLE. tel. 341388

Party centrum Benelux,

Dorpsstraat 1, 5051 CH GOIRLE. tel. 342272

van Berkel B.V. loodgieterswerken en foliedaksystemen,

Ralph Bunchestraat 15, 5051 KW GOIRLE. tel. 342445

Boerenbond+ Bouwmarkt Goirle,

Weth. de Brouwerstraat 33, 5051 SJ GOIRLE.,

Garage Jac. de Brouwer,

Hoge Wal 1, 5051 PX GOIRLE. tel. 430935

Assurantiën Burgers en van Esch, voor verzekeringen,

hypotheken, financieringen, woningbemiddeling,

Tilburgseweg 43, 5051 AA GOIRLE. tel. 342129

Chinees Indisch Restaurant "China Garden",

Tilburgseweg 12-14, 5051 AH GOIRLE. tel. 344594

Stichting "Goirles Belang",

p/a Dorpsstraat 18, 5051 CK GOIRLE. tel. 343486

C. Hermans de Jong,

v. Haestrechtstraat 16, 5051 VD GOIRLE.

Keurslagerij Kees van Hest, tel. 341389

Tilburgseweg 81, 5051 AB GOIRLE. tel. 341389

"De Druiventros" C.G. van Hoek,

Weth. van Besouwstraat 2, 5051 SE GOIRLE. tel. 341460

Juwelier & Edelsmid Paul Hoogendoorn,

Tilburgseweg 41, 5051 AA GOIRLE. tel. 345473

Bakkerij A. van den Hout,

Tilburgseweg 98, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341768

ROND DE SCHUTSBOOM

Periodiek van de:

STICHTING HEEMKUNDIGE KRING
„DE VYER HEERTGANGHEN”
GOIRLE

Secretariaat: Nieuwe Rielseweg 41-43, 5051 PD Goirle
telefoon: 013-34.66.22
Redactie: Venneweg 11, 5051 BN Goirle
telefoon: 013-34.21.82

Jaargang 9

nr.3

dec.1989

INHOUDSOPGAVE:

- De gave Godts, oftewel Contagieuse sieckte blz. 2
der peste, door Cees Robben (3)
  - Tussen "Ley en die Gemeynackeren": 6
Het reilen en zeilen in de Heerlijkheid,
door J.C.J. Hoogendoorn;
  - Notities betreffende de Kon. Harmonie 10
"Oefening en Uitspanning", door Cees Robben;
  - "Gilde-Eer" bij het schuttersgilde "St.Joris", 17
door Sjef Hoogendoorn;
  - Toponiemen, door Joseph Wijdemans (3) 26
  - Oude symbolen in het huidige Goirle (2), door 30
P. Wiercx.
-

De Gave Godts _____ oftewel contagieuse sieckte der peste, de gesel aller tijden.

_____ door Cees Robben

Vervolg (zie nummer 2-1989, blz. 2.)

1599

In dit jaar woedde de pest weer eens te Tilburg en Goirle. In een voogdijkrekening van dit jaar, waarin rekening en verantwoording wordt afgelegd over het beheer van het vermogen van het ouderloze kind, vinden we bij de uitgaven interessante gegevens vermeld, die ons enige medicamenten leren kennen die men tegen de pest gebruikte. Op 27 juli 1599 wordt aangetekend dat Engel en Aert haar dochter ziek zijn geworden en "met de pest begaeft".

Men laat voor de pestlijders twee dranken en wat specerijen halen om er "drachten" van te maken; de prijs bedroeg 2 gulden. Diezelfde dag laat men tevens "Bakelaar ende boonskens hoolwortel" halen, prijs 4 stuiver. Twee dagen later, op 29 juli, laat men twee drankjes "Veneetschen Driakel" voor de zieken aandienen, prijs 32 stuiver.

Verder blijkt dat men voor 8 stuiver wijnazijn heeft gehaald en voor 6 stuiver noten. Drie keer heeft men nog een zekere "Seropen" gehaald, en daarvoor aan Mr. Adam 22 stuiver betaald.

Tweemaal laat men "Pulveris Liberantis" brengen. Verder blijkt dat men tijdens een pestperiode zeer veel bier drinkt. Aanhoudend vindt men afrekeningen over "gehaelde bieren", men spreekt zelfs over "vaten en tonnen biers".

Wij moeten hier wel bedenken dat dit bier ook in gezonde dagen veel werd gedronken. Bij gebrek aan goed drinkwater vervaardigde men zelf dit brouwsel, dat een zure smaak had. Het werd in deze streken de volksdrank en droeg ten onrechte de naam van "scherpbier". (16)

De betere biersoorten werden in de kleine plaatselijke brouwerijtjes vervaardigd; dit betere bier kon men kopen in de herbergen.

De voorgedijrekeningen hebben ook de namen "schrobbers" en "schrobsters" prijsgegeven; de namen wijzen in de richting welke werkzaamheden deze personen hebben verricht.

Onder de ellendigste omstandigheden lag de pestlijder eenzaam in het pesthuis. Zijn huisgenoten waren het besmette huis ontvlucht en bouwden ver van de kom van het dorp hutten en vonden daar een tijdelijk onderkomen. Van Goirle is het bekend dat zulke hutten in Lamel stonden tegen de Alphense grens; van hieruit voorzag men de pestlijders van de nodige leeftocht. Men kwam dan niet verder dan de drempel van de deur, waar het voedsel in ontvangst werd genomen door de Schrobbers of schrobsters. Een enkele maal komt het voor dat de zieken in hutten worden afgezonderd en ook daar bevinden zich dan de schrobbers. De schrobbers genoten voor hun werk van barmhartigheid een schrobhuur of schrobloon van de familie der besmette lijdens. Gedurende de gehele periode dat de ziekte duurde bleef de schrobber bij de patient en werd ook van voedsel voorzien.

Door deze afzondering van patient en verzorger zocht men uitbreiding van de pest te voorkomen; zelden hoort men dat een schrobber of schrobster zijn hulpvaardigheid met de dood moet bekopen. Meestal waren het personen die vroeger ook eens met de "gave Godts" waren gezegend, op een onverklaarbare manier de dans waren ontsprongen en vervolgens bij een nieuwe epidemie immuun bleken. Op primitieve wijze werd het pesthuis ontsmet en gezuiverd en enige zorg besteed aan de "aangestoken" personen.

De pest ging gepaard met hevig braken en dikwijls ook met "Roode Loop" (rood melesoen) oftewel diarrhee. De lijdens lagen op de grond op een stroobed uitgestrekt en dit bed, deze mest, mocht men niet naar buiten dragen doch moest ter plaatse binnenshuis worden verbrand.

De aangehaalde acte vermeldt dat Engel de moeder op 7 augustus te negen ure voormiddags aan de pest sterft. Aan de kapelaan moet men bedieningsgeld betalen en aan de Dekens van het Gilde wordt 22 stuivers betaald daar "De Guld" voor de teraardebestelling heeft gezorgd. Het begraven van pestlijken behoorde tot de taak der gildebroeders van St. Sebastiaan; althans te Tilburg. Jammer voor Goirle dat hier geen gilde met name wordt genoemd. In deze jaren kennen we te Goirle St. Joris en het blijft de vraag of St. Sebastiaan van Tilburg ook in Goirle dit liefdewerk beoefende.

1604

In dit jaar sterven te Alphen + 500 mensen aan de pest; onder de overledenen behoort ook pastoor Adriaensen (pestkerkhof). (17)

1616

In het kwartier Peelland en vooral in het dorp Veghel openbaart zich de pest. In de stad 's-Hertogenbosch stelt men wachters op voor de poorten; niemand uit de besmette plaatsen mag de stad binnen en ook de burgers wordt verboden zich naar de besmette plaatsen te begeven. De gevreesde ziekte dringt tot de stad binnen. De stadsregering stelt een geneesheer, een heelmeester en een vroedvrouw aan om de pestlijders te helpen. (18)

1622

Petrus van Emmerich, pastoor te Tilburg, tekent in zijn manuaal aan, dat 200 Tilburgers aan de pest sterven. Hij vermeldt er tevens bij dat de ziekte door Boheemse soldaten naar deze streken was overgebracht. (19)

1625 - 1626 - 1627

In 1625 sterven te Loon op Zand 350 mensen aan de pest. (Pestkerkhof). Ook te 's-Hertogenbosch weer pestziekte en vele inwoners sterven, o.a. twee pestmeesters. Een nieuwe pestmeester wordt benoemd. Hevige pestziekte te Tilburg. (20)

Tielman Jan Beris van Oerle en Matheus Denis Bax, Provisoren der Tafele van den heyligen geest binnen Tilborch, verklaren dat "inden jare 1625 ende 1626 alhier binnen Tilborch grote infectie is gekomen vande Pestilentielle sieckte waardoore gebeurt is datter over de 2200 personen deser werelt, van dese sieckte sijn affgestorven, onder welcke aangestorve want sijn geweest veel arme personen die soo in hunne sieckte desen personen hebben moeten assisteren ende naer hunne afflijvicheyt deselve tot laste vanden heyligen-geest ter aerden hebben moeten bestellen, dwelck die-selve niet en hebben connen vervullen met het incomen der voirschreven tafele, maer hebben van hunnen eighene middelen sulcx wel hebben moeten volbrengen als blijktt bij de reekeninge van hunne administratie enz. (21)

1628

De haestige sieckte heerst te Tilburg.

De Mansvelders (de soldaten van de Spaanse Generaal Mansfeld) hebben de ziekte in Tilburg gebracht. (22)

Wordt vervolgd.

-
16. Gemeente-arcief Tilburg R 674 - 1601 Voogdij-rekeningen.
  17. Rooms Leven Tilburg, 16 april 1955.
  18. Mr. J.H. van Heurn, deel II, blz. 332.
  19. Rooms Leven Tilburg, dec.1956.
  20. Mr. J.H. van Heurn, deel II, blz.385-391-394.
Rooms Leven Tilburg, 16 april 1955.
  21. GAT, R 356 - 1636 - fol.56
  22. GAT, R 681 - 1628.

TUSSEN «LEY EN DIE GEMEYNACKEREN»

HET REILEN EN ZEILEN IN DE HEERLIJKHEID.

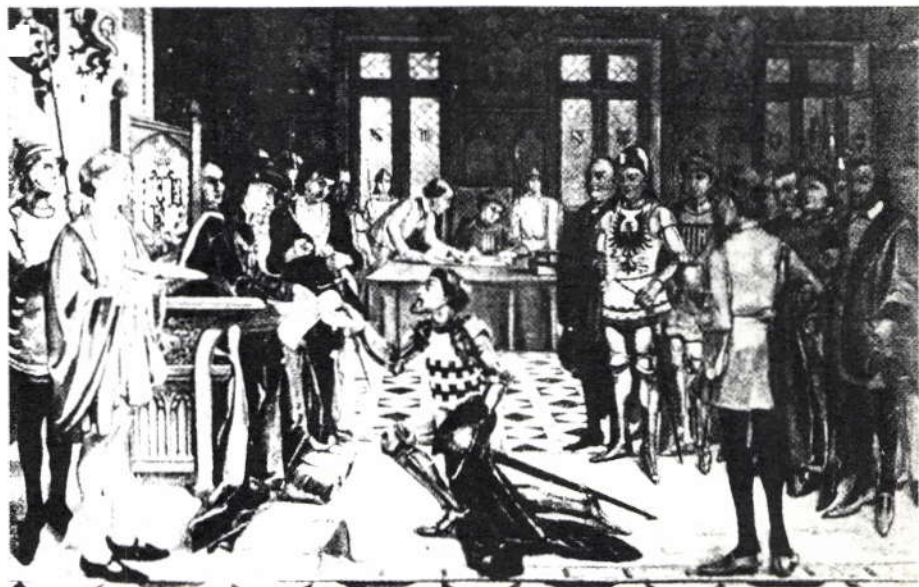
HET BESTUUR.

Toen Goirle in 1387 met Tilburg samen een Heerlijkheid werd, bracht dit voor het toenmalige dorpsbestuur geen verandering, want dat had met Tilburg reeds lang met de schout en de gemene bureu en ingezetenen de rechtspraak gehanteerd en de bestuurlijke zaken van beide dorpen bekostigd en uitgevoerd. Maar zoals Pauwels van Haestrecht, de derde Heer van de Heerlijkheid, het uitdrukt: zij hadden "den rechte geen eed gedaan, noch ook bezworen den inhoud van de brieven van des Hertogs blijde inkomst". En daarom wil hij tot een schepensbank komen. De eigenlijke beweegreden daarvoor komt pas goed naar voren aan het slot van zijn betoog, waar hij zegt dat de keuren en breuken bijzonder gering waren, geringer zelfs dan in andere naburige dorpen. Met andere woorden: er werden te lage boetes opgelegd voor de wetsovertredingen en een gedeelte daarvan vloeyde in de Heer zijn zak.

Er zou meer uitgehaald moeten worden en daar kwam nog bij, dat de schepenen door de Heer benoemd moesten worden en dat leverde voor hem het zogenaamde recognitiegeld op, geld dat betaald moest worden om een ambt te mogen uitoefenen. Dat alles miste de Heer bij de zeven wijze mannen, die uit de "gemeine geburen" voortkwamen en daarom drong hij aan op een schepensbank. Onder "gemeine geburen" moet men de grondeigenaren verstaan.

De schepensbank kwam er. Op 28 maart 1453 mocht onze

Pauwels, daartoe gemachtigd door Philips van Bourgondië, "zeven wettige mannen, die wijste ende rechtverdigste die sij sullen kunnen vinden tot scepenen aldair te sijn". Die schepenbank vormde voortaan het rechtscollege en sprak zowel in de lage als hoge jurisdictie recht en verder vormde die schepenen een college, dat belast was met het algemene bestuur van de Heerlijkheid.

Abt. 2 — De overreiking van het charter, waarbij Philips de Goede, Hertog van Bourgondië, Brabant etc. aan Pauwels van Haestrecht, Heer van Tilburg en Goirle enz., voor zijne Heerlijkheid Tilburg en Goirle eigen rechtspraak en zelfbestuur verleent, welke handeling plaats had te Brussel op den 28en Maart 1455. (Schildery van Albert Verschuuren)

Nu was de toestand eigenlijk wel enigszins eigenaardig. Aan de ene kant heeft Goirle een corpus, dat naar buiten handelend optreedt, dat geldleningen afsluit en eigen omslagen van de ingezetenen heft, terwijl aan de andere kant het met Tilburg samen inkomsten geniet van de gemeentegronden waaruit gezamenlijke lasten en verplichtingen voortkomen.

De kosten van criminele executies, de van tijd tot tijd voorkomende kosten tot onderhoud van troepen moeten gezamenlijk gedragen worden, zij het dan dat Tilburg 5/6 en Goirle 1/6 daarvan voor hun rekening nemen. Wat dit laatste betreft, kan men in de rekening van de middelen der Heerlijkheid in 1581 lezen: "Item is bij den voirscreven rendanten alsnoch ontfangen van den borgemeesteren van Goirle ter oirsaeken dat zij in diversche lasten met ons waren geadjungeert ende gehouden te hebben betalen te weten voor d'onderhoudt op ten huuse van Tilborch gedaen tot behoudt van de soldaten Monsr. de la Garde enz. 96 gulden 8 st."

Van de zeven schepenen waren er twee uit Goirle en zij vergaderden met of zonder schout afzonderlijk als het Goirlese aangelegenheden betrof en wat de algemene bestuurlijke of gerechtelijke zaken betrof, de Heerlijkheid aangaande, met het totale schepencollege te Tilburg. Zij konden daarvoor vacatiegeld declareren. Tot bijstand van het bestuurscollege van Schout en Schepenen traden per herdgang twee afgevaardigden uit de ingezetenen op. Dat komt dus wat Goirle betreft neer op $4 \times 2 = 8$ afgevaardigden. Zij maakten in de 18e eeuw samen met het bestuurscollege deel uit van de "corporeele vergadering". Deze corporele vergadering bevatte ook nog andere regeringselementen als daar waren: de Schout (na 1648 Drost genoemd), Schepenen, oud Schepenen, Burgemeesters en oud Burgemeesters, Kerkmeesters, Armmeesters en oud Armmeesters, Kapiteinen en oud Kapiteinen, Zetters en oud Zetters, alsmede Gezworenen en oud Gezworenen.

Dan was er nog een "gemeene corpus" van het Kwartier Oisterwijk, waaronder landelijk gezien onze Heerlijkheid was ingedeeld en daarin lieten Schout en Schepenen zich door afgevaardigden vertegenwoordigen. De corporele vergadering werd met voorkennis van de Schepenen bijeen geroepen door de Schout of Drost en wat de kwartiersvergaderingen betreft, de te behandelen punten werden vooraf in een vergadering behandeld nadat de agenda was toegestuurd, zodat de afgevaardig-

den of gecommiteerden wisten hoe zij daar hun stem moesten uitbrengen.

Natuurlijk werden er voor het bestuur van het Kwartier kosten gemaakt en daarvoor werden de betrokken plaatsen naar een vaste verhouding aangeslagen.

Men noemde die hier de "Langstraatsche tax".

Voor Goirle bedroeg die in 1623 tien gulden, nul stuiver en tien penningen.

De Schout of Drost was de plaatsvervanger van de Heer en hij werd door deze voor onbepaalde tijd aangesteld, terwijl de Schepenen telkens voor één jaar door de Heer werden benoemd uit een nominatie die door de Schout of Drost, schepenen en secretaris was opgemaakt, doch de Heer voelde zich daaraan niet altijd gebonden. De installatie van de nieuwe Schepenen geschiedde door de Schout of Drost. De Heer wees één der Schepenen aan als president en één als vice-president. De secretaris werd benoemd voor het leven en deze had een "gezworen klerk" in dienst, die hij zelf benoemde.

Andere ambtenaren waren: Heilige Geestmeesters, die belast waren met het beheer der Kerk en armengoederen; Burgemeesters, die de algemene geldmiddelen beheersten en ook wel rekenmeesters of ontvangers werden genoemd - ook zij werden voor één jaar benoemd - verder de Commerzeters, die de ingezetenen in de belasting aansloegen en als laatsten de Schutter, een soort veldpolitie; de Vorster, die volgens de instructie van 1660 gerechtsdienaar, gemeenteveldwachter en jacht-opziener tegelijk is en de Kapiteins of Wijkmeesters, die in de desbetreffende heertgang als brandmeester optraden, doch ook soms met de door hen opgeroepen manschappen politiediensten verrichtten en de zorg hadden voor de uitvoering van gemeentelijke opdrachten in hun heertgang.

J.C.J. Hoogendoorn.

Literatuur:

"Bijdragen tot de Geschiedenis der Heerlijkheid Tilburg en Goirle" door B. Dijksterhuis/"Dorpsbestuur in de 18e eeuw" door C. Weyters/"Heerlijkheid en Dorpsbestuur" door F. Smulders/"Inventaris van het oud archief der gemeente Tilburg" door J.H. Visvliet.

NOTITIES BETREFFENDE DE KONINKLIJKE HARMONIE
OEFENING EN UITSPANNING, opgetekend door Cees Robben.

Waar de Harmonie het eerste levenslicht aanschouwde, is nog steeds een onopgelost probleem. Het fijne hiervan te willen weten dwingt tot driftig speuren. Natuurlijk duik je het eerst in de "Bijdrage tot de Geschiedenis van Goirle" door H.W. Janson, in zijn Goirlese tijd zeer nauw betrokken bij het harmonieleven.

Goirle bezat, zegt Janson, twee Rederijkerskamers, één in café "De Blokskes" aan de Poppelseweg en de andere gehuisvest in café Frits Mutsaers aan de Bergstraat.

Jan Spijkers (Jantje van Vennerode) wiens moeder in café "De Blokskes" is geboren, heeft nooit zijn moeder iets horen vertellen wat zou wijzen op het bestaan van een Rederijkerskamer in café "De Blokskes". Het café van Frits Mutsaers (Hotel de Kroon) kan in aanmerking komen voor een Rederijkerskamer, die declamaties, voordrachten en toneelspel beoefende; de ruimte was er, en, vergeet niet, café Mutsaers was het café van Goirle waar ook de elite graag ontspanning zocht.

Janson zegt dat ze echter geen stand hielden en succesievelijk verdwenen, deze twee Rederijkerskamers dus! Alleen "Gaudium in Terra" wist zich te handhaven, schrijft hij dan.

Ra-ra, wie of wat is "Gaudium in Terra"? Een of andere sociëteit? Waar hoorde die thuis? Het was een homogeen gezelschap, waarin vriendschap en eendracht hoogtij vierde en zang en toneel werd beoefend, aldus Janson. Enige leden gaven omstreeks 1878 de wens te kennen door nieuwe middelen de band te verstevigen en vooral door beoefening van de muziek.

Er moest een fanfare komen en ze kwam er onder de naam van "Oefening en Uitspanning", financieel nog steeds verbonden (afhankelijk) van "Gaudium in Terra".

Zo werd de fanfare de wereld ingeblazen, maar waar..... blijft nog steeds de vraag.

Vóór H.W. Janson heeft Peer Wagtmans, geboren 28-10-1873 en 23-3-1948 te Goirle overleden, de geschiedenis van de fanfare beschreven. Hij deed dit bij het 35-jarig bestaan in 1913 en wel met zoveel allure en overtuiging dat burgemeester Van Sonsbeek de wens uitte, dat hij ook de geschiedschrijver zou zijn als de fanfare 50 jaar zou bestaan.

Peer Wagtmans, secretaris van het feestcomité bij het 35-jarig bestaan, schrijft dat de fanfare is voortgekomen uit de Sociëteit "Eendracht en Vriendschap", opgericht in 1873.

Opvallend is dat in "Gaudium in Terra" vriendschap en eendracht hoogtij vierde (Janson). Moeten we "Gaudium in Terra" en de Sociëteit "Eendracht en Vriendschap" vereenzelvigen.....maar waarvoor dan die naamsverandering?

"Om de eenheid te bewaren" werd de fanfare opgericht, schrijft Peer. Er waren dus moeilijkheden, welke, laat hij in het midden en ook over de plaats waar de Sociëteit thuis was, laat hij ons in het ongewisse.

De viering van het 35-jarig bestaan was groots opgezet en op brede leest geschoeid.

Het feest was tweeledig:

- 1) de fanfare bestond 35 jaar,
  - 2) Nederland vierde zijn 100-jarige onafhankelijkheid.
- Peer Wagtmans constateert met groot genoegen dat Goirle de eerste gemeente in Nederland is die hieraan aandacht besteedde. Het muziekfestival dat bij deze gelegenheid gehouden werd, stond onder beschermheerschap van de heer Kessels uit Tilburg, (eigenaar van instrumentenfabriek Kessels). We komen nog terug over het verloop van het festival.

Bij mijn naspeuringen heb ik ook betrokken Mevrouw de Wed. Verhoeven-van Erven, geboren in 1887. Haar vader - H. van Erven, overleden in 1931 en geboren in 1839, behoorde tot de oprichters van de fanfare.

Mevrouw Verhoeven-van Erven verklaart pertinent dat de fanfare voortkomt uit de liederentafel die thuis was bij Drikske van Puyenbroek in café "Den Engel" in de Kloosterstraat. Later heeft de fanfare een thuis gevonden in het café van Cato Mutsaers.

De dames Van Puyenbroek van de Abcovenseweg verklaren dat er een sociëteit thuis was in Hotel de Kroon. Mejuffrouw Lieske van Besouw verklaart dat er een sociëteit was gevestigd bij Louw van Gorp in café "De Tramhalte".

Verklaringen van Janus Luyten, Pastoor Petershofie 7. A. Luyten zweert als het ware dat de wieg van de fanfare stond bij To Mutsaers. Hotel de Kroon. Bij het 40-jarig bestaan in 1918 was de fanfare daar nog steeds thuis. Hij weet nog dat er bij het 50-jarig bestaan een complete courant is verschenen, geheel gewijd aan de harmonie. Volgens Luyten is de courant gedrukt bij Het Nieuwsblad van het Zuiden te Tilburg. Janus Luyten en ook zijn broer Kees Luyten zijn altijd zeer nauw betrokken geweest bij de harmonie. Ook vader Bart Luyten was een toegewijd aanhanger en muzikant van "Oefening en Uitspanning".

Zeker driekwart van de muzikanten heeft gratis muzieklessen gehad van Bart Luyten, aldus zoon Janus. Janus Luyten woonde naast café "Den Engel" in de Kloosterstraat en ook hij was in zijn jeugd lid van de Liederentafel die thuis was bij Drikske Puy. Hij weet niet of dat de liederentafel was waarover Mevrouw Verhoeven-Van Erven spreekt. Als dat zo is, was het al een liederentafel met een oud verleden. Hij betwijfelt dit echter.

Nu we het toch over muziek hebben, wil ik ook nog even het symphonie-orkest "Euphonia" onder de loupe nemen. Sjaak Robben uit "Berkenrode" is de zegsman. Ook het symphonie-orkest "Euphonia" was thuis bij Drikske Puy in de Kloosterstraat. Opgericht in de jaren 1907 - 1908 en later naar café Mutsaers vertrokken.

Bezetting van het orkest:

Piano: Betsy Smulders
1e viool: Hub de Bont, Kees Robben, Janus Robben
2e viool: Frans Robben, Fr. Witters, Toontje Deliën
Altviool: Toon Boomaars
Contrabas: Christ Robben (vader van genoemde Robbens),
C. de Jong
Cello: Christ Robben jr.
Klarinet: Hendrik v.d. Ven en later nog Jantje de
Wilde
Dirigent: de heer Verdaasdonk uit Tilburg; later
Th. van Gils.

Th. van Gils was een begaafd musicus, die alle instrumenten bespeelde; tevens was hij directeur van het kerkkoor. Th. van Gils heeft ook drie missen gecomponeerd. "Euphonia" heeft ook een inzinking gekend. Eduard van Puyenbroek heeft de vereniging weer nieuw leven ingeblazen en financieel gesteund. Op het eind van de twintiger jaren is "Euphonia" ter ziele gegaan. Bij het 35-jarig jubileum van de fanfare in 1913, gaf ook "Euphonia" acte de presence.

35-Jarig jubileum van de Fanfare in 1913.

Peer Wagtmans noemt in zijn geschiedenis de oprichters, te weten: A.v.d. Ven, J.B. van Boxtel, J. Panken, W.F. Mutsaers, J. Donders, C.v.d. Heuvel, J.C. van Boxtel, J.P. Vekemans (allen reeds in 1913 overleden). Nog in leven waren: H. van Erven, C. van Osch, A. Smits, C. Snels, W. de Volder, Chr. Spapens, B. Spapens en A.C. de Volder. Onder deze levenden hanteerden in 1913 alleen nog A. Smits en A.C. de Volder het instrument.

Het 35-jarig jubileum is financieel een debacle geworden; gewoon in het water gevallen! De eerste dag - een zaterdag - was kil en regenachtig. Na het uitgaan der fabrieken begon 's-avonds om zeven uur het feest. Het werd geopend in het café van Too Mutsaers in de concertzaal. De fanfare was er "au grand complet" aanwezig. Op het podium stond het ere-comité, te weten ere-voorzitter A. van Sonsbeek, burgemeester; Jacq. van Puyenbroek, president; P. van Besouw, vice-president;

A. van Vught, secretaris. Verder pastoor Crefcoeur, kapelaan M. v.d. Ven, dr. J.H. Costerman Boodt, de wethouders A. de Brouwer en J.B. Rens, hoofd der school P. Hamers, P.v.d. Lisdonk, W. van Enschoot, A. van Enschoot, J. van Enschoot, C.H. van Puyenbroek, J.B. van Besouw en A. Pijnenburg.

Het feestcomité bestond uit: J. van Besouw, president; H. Janson, vice-president; B. Croonenburg, penningmeester; P. Wagtmans, 1e secretaris; G. van Besouw, 2e secretaris en verder nog A.v.d. Pol (koster) J. van Zandvoort (organist kerk) A. Klop, H. Klessens (gasdirecteur) Jac. van Besouw, W. Appels en J. Croonenburg (smid).

Peer Wagtmans schrijft dat hij voor het nageslacht de geschiedenis op papier heeft gezet. In hooggestelde bewoordingen bezingt hij de lof van de fanfare. "Nog één stap en de fanfare staat op de hoogste trap.... Onder leiding van Frans Tra is de fanfare een corps geworden dat in staat is de hoogste lauweren te behalen".

Milde gevers worden genoemd en Frans Tra krijgt een dirigeerstok aangeboden. J. van Besouw spreekt bij deze gelegenheid de wens uit dat alle bestaande muziekgezelschappen zouden gaan samenwerken; op die manier zou Goirle een krachtige kunstvereniging krijgen. De heer v.d. Pol sprak de wens uit dat door dit feest alle oude vetes in Goirle zouden zijn vergeten. Peer Wagtmans eindigde zijn voordracht met de volgende woorden:

Voorwaarts broeders met uw vaan
Euterpe toegewijd
En keert met lauweren belaân
Blijmoedig uit den strijd.

Daarna begaf zich de fanfare naar het feestterrein in de Watermolenstraat, die voor deze gelegenheid aan de Bergstraat was afgesloten. Op het middenterrein stond een muziek-kiosk die versierd was met vlaggetjes en lampions. Verder stonden er twee verversingstenten

en bij de ingang een nougatkraam en een koekkraam. De fanfare bracht een goed concert en speelde o.a. de militaire mars: "Afscheid van het Zesde" van P. Stenz; "La flute enchantée" van Kessels en "Le songe d'amour" van Kling.

De tweede dag -zondag- viel letterlijk en figuurlijk in het water en werd een grote financiële schadepost. Het festival werd gehouden in de concertzaal van Mutsaers. In de concertzaal bood burgemeester Van Sonsbeek de presidenten en directeuren der deelnemende corpsen de erewijn aan. Hij wees er nog eens op dat door dit feest de eensgezindheid in Goirle was hersteld en hij hoopte dat het in de toekomst zo zou blijven.

Op de tweede dag was ook het Goirlese strijkorkest "Euphonia" aanwezig en bracht enige nummers. In totaal namen 20 verenigingen aan het festival deel. P. Hamers, hoofd der school, reikte in passende bewoordingen herinneringsmedailles aan de directeuren uit. Om 5 uur was er een marsconcours door Goirle. De jury bestond uit: G. Dik, kapelmeester van het 2e regiment infanterie te 's-Hertogenbosch; J.R. v.d. Glas, kapelmeester van het 3e regiment infanterie uit Bergen op Zoom en P.A. Stenz, oud-kapelmeester van het 6e regiment infanterie uit Tilburg.

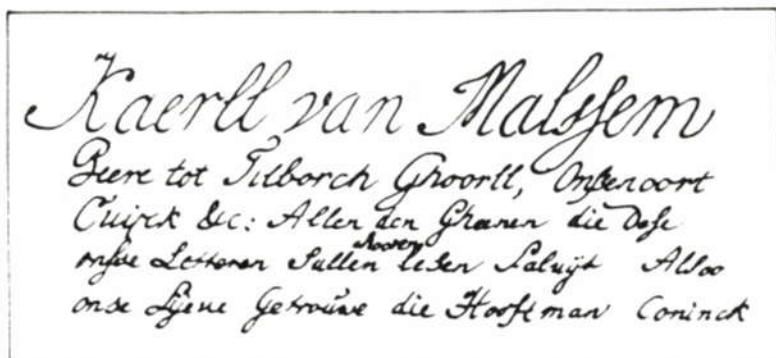
Aan het festival waren 10 prijzen van f 25,-- verbonden, te verloten onder de deelnemende verenigingen, aangesloten bij de Ned. Federatie van Harmonie- en Fanfaregezelschappen, en één prijs van f 25,-- voor het verstkomende gezelschap (uit Zeeland).

Voor het marsconcours was een ereprijs: een grote bronzen medaille van H.M. de Koningin.

In de tweede afdeling van het marsconcours (dat waren de gezelschappen die nog nooit een prijs hadden behaald) was de uitslag de volgende: 1e prijs: Sophia's Vereniging uit Loon op Zand en Vlijt en Eendracht uit Rijen. Door loting won Sophia uit Loon op Zand de ereprijs. De tweede prijs was voor La Reunion Musicale uit Geldrop en de derde prijs was voor Muis Sacrum uit Bakel en Oefening en Volharding uit Nuenen.

die reeds 400 jaren overleden zijn. Niemand kent ze meer; zij gaan schuil achter de anonimiteit van de dood.

Iedere gildebroeder heeft bij overlijden recht op een begrafenis met gilde-eer. Dit betekent dat de overledene wordt begraven door zijn gildebroeders, waarbij eeuwenoude tradities welke in de "caerte" en oude reglementen zijn vastgelegd, een rol spelen.

Kaert van Malsjem
Beere tot Tilborck Groort, Oudenoot
Chijck etc: Allen den Ghaven die dese
onse Letteren Sullen leken Saluyt Also
onse Lijene Getrouwe die Hoofman Coninct

aanhef van de "kaart" uit 1569.

In de oude kaart van het jaar 1569 staat vermeld:

- "Item soe wanneer iemandt van desen schutters ofte guldebroeders geraeckt afflievich te worden soe sullen die andere guldebroeders dat doode lichaem van den afflivigen schuldich sijn met hoeren schuttersclederen ten graven te brengene ende in der misse te offeren op den pene voor telcke reijse soe verre hen die weete daer toe gedaen sij, ten ware die voorschreven doode gestorven ware van der pestilentie oft andere perrijculeusse besmettelijcke sieckte oft dat sij achter bleven met nootlijcke saecken die sij den deeckens behooren te verklaren en de haren eede te purgeeren" -

Hetgeen betekent: "item wanneer een gildebroeder ge-

storven zal zijn, dan zullen de gildebroeders de overledene in schutterstenuue ten grave brengen en tijdens de mis offeren wat daartoe gebruikelijk is. Uitgezonderd hiervan is men als de overledene gestorven is aan de pest of andere ernstige besmettelijke ziekte of als een gildebroeder noodzakelijk verhinderd is, wat hij aan de dekenen moet verklaren en die zullen hem in deze dan van zijn eed ontslaan".

Tevens staat er in de kaart, dat op verzworen maandag (verloren maandag, de eerste maandag na driekoningen) de dekenen bij de pastoor of naar hun believen bij een andere priester een gezongen requiemmis moeten laten lezen voor de gestorven broeders van het gilde. Iedere gildebroeder moest tijdens de mis een zilveren penning schenken, welke de dekenen in ontvangst nemen en dat zal het loon zijn voor de priester.

Kwam men te overlijden, dan moest men een doodschuld voldoen aan het gilde, die daarvoor in ruil de uitvaart verzorgde. Aan deze doodschuld kon men ook bij leven voldoen, zoals nu tegenwoordig nog gebruikelijk is als een gildebroeder bedankt voor het lidmaatschap van het gilde.

De doodschuld wordt als zodanig niet omschreven in de oude kaart, er staat wel een uitzondering op de doodschuld omschreven. We lezen n.l. dat hij die de vogel driemaal achtereen van de schutsboom schiet die "sal men doen maecken een cleijnode van silver met drie papegeijkens werdt sijnde drie rijnsgulden. En dat sal hij toecomende tijden nijet mogen vercopen maer altijd dragen ter eeren van Sint Jorijs en der gulde. Ende nae sijn doot sal hij 't wederom laeten der gulde van Sint Jorijs en daer mede sal hij ongehouden sijn van zijn dootschuld".

Uit de laatste zin blijkt dat in de 16e eeuw een overleden gildebroeder een doodschuld moest voldoen. Wat of hoeveel die doodschuld is geweest, blijft vooralsnog onbekend.

Tot zover de oudste gegevens met betrekking tot "de dood". Het eerstvolgende gegeven, dat we in het archief

van het gilde vinden stamt uit 1747, en is een reglement voor "de guld van St. Jories tot Gool".

- "ten vierde dat allen guldbroeders aels zij te begraeffenis gebede worde dat sij aen het leijkhuijs sullen moete koempereren(verschijnen) met swart kouse en een maentel om ofte dat zij vijf stuijvers boete sullen moete geven ten behoeven van de guld ofte zij moete meerkelijk belet sijn en daen moete sij dat aen geven aen de dekens". -

In hetzelfde reglement van voornoemd jaar vinden we meer met betrekking tot de doodschuld. In artikel 6 lezen we:

- "Ten sesde soo daer imant van de gulde broeders komt te sterven soo sullen de vriende van den overlede gulde broeder den eerste koelfdaegh de dood schult moete brenge in de guldskaemer en geven aen de dekens de somme van een gulden ofte daer en sael niet een van de vriende aen genomen worde voor

gulde broeder maer soo de doodt schult betaelt is soo sael een van de soenen aeltijt reght hebben om voor daer niet in de guld te komen, verder soo wort oock geordenert en vast gestelt soo imant van de guld begraven wort in de guld niet is sullen alle gulden broeders gehouden zijn de begrafenis bij te woone op eene boete van vijf stuijvers dogh mercklijk belet zijnde sullen hun aan de dekes aangeven". -

Anno 1747 bedraagt de doodschuld dus één gulden, in 1827, net als in 1989 bedraagt de doodschuld nog steeds één gulden. Hieruit mag men concluderen, gezien het behoudende karakter van het gilde, dat de doodschuld in 1569 één rijns gulden bedragen moet hebben.

Uit het reglement van 1747 artikel 6 blijkt dat iemand die geen lid was van het gilde, zich wel door het gilde kon laten begraven. Hier functioneert het gilde als een soort begrafenisondernemer. Dit wordt nogmaals bevestigd in een reglement uit 1827. Artikel 9 vermeldt:

- "een inwoonder geen gildebroeder zijnde overleden zijnde deszelfs verzoekende plegtig genietende mits betalende eene ton bier voor de gildebroeders." -

De ton bier is hier een betaling in natura voor de bewezen diensten, en tevens een aanknopingspunt voor een zeer oud gebruik. Het zogenaamde "dooddrinken". Het "dooddrinken" was eertijds een wijd verbreid gebruik. Dit verklaart waarom we in de oude geschriften dit gebruik niet nader omschreven zien. Tot op de dag van vandaag bestaat het "dooddrinken" na het overlijden van een gildebroeder nog bij het gilde St. Joris.

Bij het gilde St. Joris bestaat de functie van knecht. Deze moest alle uitvoerende zaken regelen, waarvoor hij dan betaald kreeg. In een reglement van 1749: "voor den gulden knecht waer men de gulden broeders zich moeten reguleren en den knecht van schelijke etc." treffen we nog een gegeven aan betreffende "de dood":

- "ten derden van idere begrafenis sal hij trecken tien stuijvers, dogh van een lijk dat in de guld niet is dogh met de guld begraven wort, sal hij trecken eenen gulden". -

Een reglement uit 1827 leert ons hoe een uitvaart eertijds verliep: "Een gildebroeder of zuster wordt door het gilde begraven. De knecht zal daags voor de uitvaart alle gildebroeders aanzeggen op welk uur zij bij het lijkhuis moeten zijn. De gildebroeders moeten in schutterskleding verschijnen met een goede rouwmantel en tevens moeten zij zich op straat ordelijk gedragen als zij zich in twee rijen voegen om de overledene. Op het kerkhof vormen de gildebroeders wederom twee rijen waardoor de rouwenden het kerkhof betreden. De gildebroeders moeten de rouwdienst bijwonen en zoals vanouds op tijd gaan offeren, op boete als hiervoor omschreven.

Het sterfhuis zal daarvoor verplicht zijn een vat bier te geven, welk dezelfde dag om twee uur aangeslaan zal worden en degenen die op dat moment met de kaart spelen, zullen een halve boete ten voordelen van de overledene betalen.

Verder zal er als doodschuld een gulden betaald worden, zodat de plaats voor zijn echte zoon open zal zijn, echter met toestemming van de gildebroeders. Als de overledene onvermogen was is deze vrijgesteld van zijn doodschuld".

In voorgaand regelementsartikel komt voor de eerste maal de vermelding van gildezuster voor. Met gildezuster bedoelt men nadrukkelijk de echtgenote van een gildebroeder. Het gilde was een mannenbroederschap waar voor een vrouw geen enkele functie was weggelegd. De gildezusters hadden wel het recht om door het gilde begraven te worden. Voor een gildezuster moest net als voor een gildebroeder inkomgeld worden betaald. In de 16e eeuw is er nog geen sprake van inkomgeld. Toen moest - "Soo wijne innegenomen wordt die sal geven den Ridder ende Martelaer Sint Jorijs een pond wasch". - Voor een gildezuster werd een inkomgeld betaald van dertig stuivers bij het huwelijk en wel door de gildebroeder. Werd de gildezuster weduwe en had zij de leeftijd van zestig gehaald, dan mocht zij gildezuster blijven waardoor zij het recht op begraven behield. Verliet zij het gilde dan betaalde zij een gulden en bij overlijden "eene halve ton bier bij hare uitvaert".

Verder is er nog een gegeven wat dateert uit 1847 met dezelfde strekking als artikel 8 uit het reglement van 1827. Er staat: - "Wanneer eenen guldenbroeder komt te overlijden moet hij een vat bier aan de guldenbroeders geven hetwelk door den knecht moet worden afgetapt waar-

door den overlijker moet betalen eenen gulden.
Ingeval eenen hoveling (hij die in het gilde een over-
heidsfunctie bekleedt) komt te overlijden moet hij
ingelijks een ton bier aan de guldebroeders geven, het-
welk wederom door den knecht moet worden af getapt waar-
door den overlijker wederom moet betalen eenen gulden." -

Wat opvalt is dat hier de gulden moet worden betaald
voor het aftappen van het vat bier door de knecht. Hier
worden de doodschuld en het dooddrinken verweven tot
één gebruik. Tevens kan men hieruit leren dat de "hove-
lingen" een andere doodschuld moesten voldoen als voor-
heen de guldebroeders.

Jan Bouwens
Jonckange de Doet Schult dato 29 feb. 1771 1 0 0

Jan van Eerene
Jonckange de Doet Schult in zijn Leven
dato den 29 feb. 1769 1 0 0

fragment van de ledenlijst.

Het gilde heeft vanaf 1749 een ledenlijst bijgehouden
waarin vermeld staat wanneer men lid geworden is, even-
tueel in vaders plaats getreden, welke functies ver-
vuld zijn en wanneer al dan niet de doodschuld is
voldaan. Er staat altijd: "zijn doodschuld voldaan bij
overlijden" of "zijn doodschuld voldaan bij leven".

Dit is alles wat de oude geschriften hebben nagelaten
met betrekking tot het overlijden van een guldebroeder
of zuster. Veel gebruiken zijn om eerder genoemde

redenen buiten de geschriften van het gilde St. Joris gebleven, waardoor een exacte reconstructie niet gemaakt kan worden.

Toch kan men met het gegeven materiaal een redelijk beeld verkrijgen omtrent de gang van zaken rond en tijdens een uitvaart van een gildebroeder van St. Joris. Alle aspecten van de hier behandelde gebruiken vindt men tegenwoordig nog terug bij het overlijden van een gildebroeder. Daarom mag men veronderstellen dat de rituelen welke tegenwoordig nog plaatsvinden en waarvan we in de oude reglementen niets terugvinden, een eeuwenoude oorsprong hebben. Om met name de niet genoemde gebruiken te belichten gaan we na hoe tegenwoordig gehandeld wordt als een gildebroeder "afflievich geraecke".

Als een gildebroeder is overleden gaat de knecht bij alle leden van het gilde het overlijden mededelen. De gilde-overheden, in de personen van de hoofdman, de eerste en tweede deken, gaan naar het huis van de overledene om de nabestaanden te condoleren, en tevens vragen zij op de uitvaart met "gulde-eer" verzorgd moet worden. Bij een bevestigend antwoord wordt de begrafenisondernemer door het gilde geïnformeerd over de te nemen maatregelen.

Op de dag van de uitvaart verzamelen de gildebroeders zich in het gildehuis "Hof van Holland", om gezamenlijk naar het woonhuis van de overleden gildebroeder te gaan. De dieptrommen zijn omfloerst en de vanen zijn in de rouw (een zwarte wimpel aan de knop van het vaan). Als de auto met de overledene thuis is gearriveerd, vertrekt de rouwstoet. De gildebroeders vormen twee rijen en escorteren de overledene naar de kerk. De vendeliers met vaandrig gaan samen met de tamboers, die de dodenmars slaan, voorop. Bij aankomst aan de kerk gaat iedereen het kerkgebouw binnen, behalve de leden van het gilde. Deze nemen, nadat de koning het koningszilver over de kist heeft gespreid, de overledene op de schouders en dragen deze naar het priesterkoor, waarbij de vendeliers een erehaag vormen. Als de requiemmis begint nemen de vendeliers plaats achter het altaar en de gildebroeders in de kerkbanken.

Na afloop van de H. Mis en de plechtigheden nemen de gildebroeders de overledene wederom op de schouders om hem naar zijn laatste rustplaats te dragen. Na de absoute, als de familieleden het kerkhof verlaten hebben, neemt de koning het zilver van de kist. De gildebroeders brengen de overledene naar zijn laatste rustplaats zodat de vaandrig de gildegroet kan brengen. Hij slaat met de knop van het vaandel een kruisteken op de kist en draait driemaal rechts en driemaal linksom over de kist met de overleden gildebroeder. Tenslotte strijkt hij het vaandel over de kist, alvorens de gildebroeders de kist laten zakken. Iedere gildebroeder krijgt nu de gelegenheid om een laatste groet te brengen en tenslotte wordt het graf gesloten met zand. De nabestaanden worden gecondoleerd en het gilde gaat naar het gildehuis om de overleden gildebroeder te gaan "dooddrinken".

Het enige wat nu nog rest is in het gildeboek de aantekening maken:

"DE GILDEBROEDER HEEFT ZIJN DOODSCHULD VOLDAAN
BIJ OVERLIJDEN."

Sjef Hoogendoorn.

Abbichoven Bakartlant Coeweyde. . . _____

Reydt. . **TOPONIEMEN** ..Tvert

_____ . . . .tVenne Wenninckvoirt Zoeyackers

Vervolg van jrg. 9, nr. 2 zie blz. 19 - 23.

DE BOLCKSKENS, HET BLOCKJE, BLOKKE OF WILBROKKE.

"Den Blok" of "de Blökskens", weten velen nog te vinden. Het gebied lag aan de Breeheese kant van de Poppelseweg, net voorbij de Hogevoerterse brug. In 1420 wordt er reeds gewag gemaakt in een akte: "die Beempt dat Blocksken" (Oisterwijk R 143 Fol 36). Maar in 1791 vinden we "Het Blockje, teullant op Abcoven" (Visvliet 869 1791) en tussen 1780 en 1800 "Blokke of Wilbrokke" (Tilburg R 455 Fol 54V). Waar dit laatste gelegen is geweest, is onbekend. Mogelijk bedoeld men met "Wilbrokke" Wildbraken, en zouden we in de richting van de Wildakkers (achter de St. Janstraat) moeten zoeken. Een "Blok" is een perceel dat "beloken" is, d.w.z. dat het omsloten is door iets. Dat kunnen heggen, houtwallen of sloten zijn.

Ons woord "loket" is daar ook van afgeleid. "Beloken Pasen" is ook geen onbekend begrip, het betekent de afsluiting van het paasocctaf.

In Goirle zijn twee families die in den "Blok" gewoond hebben, en daaraan een bijnaam overgehouden hebben.

BLOEMACKER

Reeds in 1576 komt deze akker voor (Tilburg R 617 bis Fol 5v) en later nog eens in 1791 als "Blomacker, teullant aan de Bakertant" (Tilburg Visvliet 869) in eigendom van de Wed. J.H. Voskens.

DEN BOCHT - DE BOCHT

Bochten zijn er in Goirle in overvloed. Bij de opmetingen van de teullanden in 1791, worden er liefst

19 bochten vermeld, in allerlei soorten en rangen, zoals: "de lage -; de hooge -; de voorste -; de achterste -;" en dan nog: " - aan de Baan; - aan het Maasken;" enz. Ook eigenaren werden eraan vastgekoppeld: "Kee kaoters -; Jaon Aansems -; Mieke Verhaores -;" enz. We vinden de "bochten" op Abcoven, in de hertgang Kerk, hertgang Dorp ter plaatse " 't Kruijs" genaamd. Een "bocht" is een perceel dat omsloten wordt door houtwallen, greppels of sloten, evenals bij een "blok".

BODEPAD

De straat met deze naam ligt in plan-west, lopende van de Eikenlaan en eindigend op de Spoorbaan tegenover het VOAB-terrein. Het is ongeveer de oorspronkelijke ligging. De naam is afkomstig van een paadje dat werd "aangelegd" door een Goirlese postbode (Van Diessen genaamd), ter afsnijding van zijn route naar Riel (de post werd vanuit Goirle besteld). Het paadje lag eertijds voor het overgrote deel in de heide en liep oorspronkelijk vanaf de "Geitenhoef" door de "Polders" en over het "Urneveld" naar de Rielse Dijk. (De huidige Eikenlaan en Wittendijk).

DE BOERKES

Deze veldnaam lag voorheen aan de Venneweg, ter hoogte van de tegenwoordige kruising met de Wermenbosschestraat. Het grootste deel behoort thans tot het grondgebied van "Vennerode". Het waren kleine perceeltjes. Deze perceeltjes vormden vroeger een oud akkerland dat in 1430 aangeduid werd als: "Lant aen die Venwech". Mogelijk dat met de benaming keuterboertjes bedoeld werden die de perceeltjes bewerkten.

DE BOEYACKER

Deze akker lag aan de Tilburgseweg vanaf huize "De Rips" tot aan de oude "Veldhoeve". (Tegenover Restaurant Boschlust). (Oisterwijk R 144 Fol 88 1423). "Lant die Boeijacker aen den Papenwech"; (Oisterwijk R 153 Fol 35 1443) "Erfenisse den Boeijacker aen den Papenwech"; (Tilburg R 369 Fol 165 1667) "te Goirle den Boeijacker".

De oorspronkelijke betekenis is waarschijnlijk niet meer te achterhalen, maar ik doe een poging. Een van de mogelijkheden zou kunnen zijn dat het land eigendom is geweest van een zekere Boije of Boei, beide zijn vleinamen van Boudewijn.

Een andere mogelijkheid zou afgeleid kunnen zijn van "baug", d.w.z. kromming, boog. Dit brengt ons meteen op een ander toponiem dat op dezelfde plaats ligt, namelijk:

BOLANT

De benamingen betekenen in wezen hetzelfde: een gekromde of bolle akker. "After het Bolant in de Abcovense ackers" ('s-Bosch R 1181 Fol 314v 1400; Oisterwijk R 163 Fol 19v 1455).

BOLLICK - BOLLICKEN - BOLKEN

Ook hier weer percelen die "belockt" zijn. Het waren akkers en weilanden nabij de Donge en Oude Leij onder de gemeente Alphen en Riel, omtrent de voormalige "Alphensche Hoef". (Tilburg R 350 Fol 305v 1630). "Den Bollick bij Aesvoort" (Tilburg R349 fol 150v 1641), "de Bollick omtrent Leeuwercken Eyck (Tilburg R 360 Fol 302 1646), "te Goirle bij Aesvoort in de Bollicken".

BOMMELAERSACKER - BOMMELEER - BROMMELER

Twee toponiemen waar hetzelfde perceel bedoeld is. Beide betekenen ook hetzelfde. De eerste benaming komt in 1693 voor. De andere in 1727 (Tilburg R 472 Fol 253v): "ackerlant aen de Laersepat genaamt de Brommeler". De naam zal betekenen: "een Laar omgeven door bomen".

DE BORGT

Dit was een omwaterde plaats op Nieuwkerk waar eens "Dennenoord" heeft gestaan. De grachten zijn nog steeds aanwezig langs de Alphense Baan, vlak nadat men er van de Poppelseweg ingedraaid is. (AAT 1716).

BOTERWEGJE - BOTTERWEGT

Dit was een perceel bos dat gelegen zou zijn aan de

Venneweg, op Connixvoirt. Dit zou dan ergens oostelijk van de huidige Tilburgseweg moeten zijn geweest, tussen St. Godelieve en de gemeente-grens met Tilburg. De naam van het oorspronkelijke weggetje zou mogelijk te maken kunnen hebben met een boter-cijns die opgebracht moest worden voor een of meerdere percelen waarlangs of waartussen het weggetje liep of misschien behoorde het er zelf ook bij. (1778 en 1802).

Wordt vervolgd.

Joseph Wijdemans.

"OUDE SYMBOLEN" in het huidige Goirle

Deel 2. DE LEVENSBOM.

De boom nam in het leven van onze Germaanse voorouders een bijzondere plaats in.

Hij leverde niet alleen hout voor het stoken van vuur, het bouwen van hutten en het maken van allerlei gebruiksvoorwerpen, maar hij dwong door zijn vorm en groeiwijze ook groot respect af. De boom werd beschouwd als heilig. Waarom?

De mensen van toen zagen de boom diep in de grond geworteld en met zijn takken reikend naar de lucht. Zo vormde hij in hun verbeelding de verbinding tussen het rijk der goden - de hemel - en de wereld van de doden - de onderwereld. Daartussen stond de natuurmens van vroeger, nietig en afhankelijk, vol eerbied voor de onbekende wereld van de doden, angstig en huiverig voor de duistere machten van goden en geesten.....

Er is nog een ander kenmerk dat hem erg aansprak en fascineerde.

Na de barheid van de koude wintermaanden, waarin alles dood en afgestorven leek, zagen onze verre voorouders uit de schijnbaar levenloze takken van een boom weer het jonge groen ontspruiten als teken van de jaarlijkse wedergeboorte.

Dit ervoeren zij - in het besef volledig afhankelijk te zijn van de levende natuur - als een geweldig mysterie. Dit kwam tot uiting in een heilig ontzag en een hoge verering: de boom was voor onze voorvaders een heilig symbool van leven en levenskracht.

Vooral de eik sprak geweldig tot hun verbeelding. Het wonder van de ontkieming van een eikel, de groei en het tot wasdom komen tot een geweldige eik, imponeerde hen steeds opnieuw.

Bij de Germanen had de boom als zinnebeeld een grote betekenis. Hetzelfde was trouwens het geval bij vele oude volken; reeds uit de steentijd zijn tekeningen bekend die aan takken en bomen doen denken. Zo is in Zweedse grotten een pré-historische rotstekening gevonden, waarop een ploeger staat afgebeeld met een tak in de hand.

De tak kan dienen om de trekdieren aan te sporen of de vliegen van hen af te houden. De maker van de tekening is vermoedelijk niet geïnspireerd geweest door de last van vliegen of de traagheid van zijn trekdieren. Deze zijn te alle-daags om ze uit te beelden in een rotstekening.

Aan de inspiratie van de tekenaar kan gerust een diepere

betekenis worden toegekend. De tak in de hand van de ploeger is van dezelfde betekenisvolle orde als die waarmee het vee voor de eerste keer na de winter weer de wei wordt ingedreven. Evenals de groene tak in de hand van de boer als hij de eerste vore in zijn akker trok of de palmtakken op de vier hoeken van een akker - naar Brabantse traditie - en later de Sint-Janstrossen aan de gevels van huizen.

En denken we in dit verband eens aan het Scheppingsverhaal. Het begint met de "Levensboom", geplant midden in de tuin van Eden. Wie ervan at, was het eeuwig leven beschoren. Sindsdien is de boom het zinnebeeld van leven en voorspoed. We vinden hem terug in alle godsdiensten.

De Oud-Germaanse verhalen, mythen en sagen zijn opgetekend in de "Proza-Edda". Daarin komt naar voren dat de boom de hoofdzetel of het heiligdom der Goden was; daar kwamen zij dagelijks bijeen om raadsvergaderingen te houden.

Dit gegeven is ontleend aan de menselijke samenleving van toen: iedere gemeenschap had haar boom. Dáár kwam men bijeen om recht te spreken en te beraadslagen over belangrijke zaken die de gemeenschap betroffen. Ook dáár bracht de mens zijn offers en kreeg hij zijn orakels te horen.....

De Wereldboom was volgens de Edda de grootste en mooiste van alle bomen.

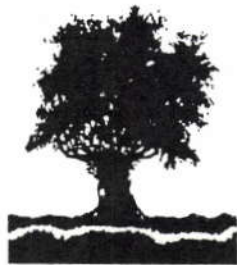
Hij had drie wortels die hem droegen. Zijn takken breidden zich uit over de gehele wereld en reikten tot in de hemel...

Uit de kerkgeschiedenis weten we hoe groot in de Germaanse landen de betekenis van heilige - aan Wodan of Freya - gewijde bomen is geweest.

Niet voor niets hakten de eerste geloofsverkondigers deze bomen om en lezen we in de Capitularia van Karel de Grote de volgende verordening: "Ten aanzien van bomen, stenen en bronnen, waar sommige dwaze personen kaarsen bij ontsteken en andere bijgelovige handelingen verrichten, gelasten wij dat dit misbruik overal waar het voorkomt, zal worden uitgeroeid.

Bisschop Burchard van Worms (11e eeuw) decreeteerde: "Met de grootste ijver moeten de bisschoppen en hun priesters het erop aan sturen, dat de aan de demonen gewijde bomen, die het gewone volk zo hoog in ere houdt dat het niet waagt er een twijg af te snijden, met wortel en tak worden uitgeroeid en verbrand". (W. Knippenberg in "Brabants Heem" IX, nr.3, blz.52).

Maar alle pogingen om het "ongeloof" met wortel en tak uit te roeien mislukten. De forse boom, sterk geworteld in de aarde, de kruin tot aan de hemel reikend, bleef voor onze voorouders het zinnebeeld van de "Wereld-es of Ysdragil". Dit laatste betekent "Paard van de Verschrikkelijke". Met deze "Verschrikkelijke" is Wodan bedoeld.

Nog steeds wijzen gebruiken, tradities en verhalen op de grote plaats die de boom eertijds bij onze voorouders innam. Heden ten dage is deze nog herkenbaar in ons volksleven. Zo is daar de kerstboom. Nu de kersttijd nadert, past het om hieraan aandacht te schenken.

De altijd groene spar was voor onze voorvaderen een symbool van eeuwig leven. Dit wordt duidelijk als men bedenkt dat de donkere dagen van de zonnewende - wij spreken van "de donkere dagen voor Kerstmis" - voor hen wel uiterst somber en naargeestig geweest moeten zijn. Als in de natuur alles voorgoed schijnt dood te zijn, moet zo'n groene spar wel tot de verbeelding hebben gesproken. Zij versierden deze boom met vruchten en noten als offers aan de Goden.

De versierde "midwinterboom" stond centraal bij het Germaanse Joelfeest, dat zijn hoogtepunt vond op 25 december, de donkerste dag van het jaar.

De "midwinterboom" of "joelboom", waaromheen men rituele feesten vierde, werd getroffen door een kerkelijk verbod. In sommige streken zetten de bewoners hun boomverering voort in het geheim, dus binnenshuis.... Daarin ligt nu de oorsprong van onze kerstboom!

Nauw verwant hieraan is de Mei-boom. Voor de natuurmens is de lente een heel kritieke periode. Ze ligt precies tussen de winter en de zomer in.

In de lente vindt het beslissende gevecht plaats tussen de zon en de dodende machten van de winter.

De natuurvolken waren er zich terdege van bewust dat de winterse krachten in deze periode van het jaar nog konden toeslaan en b.v. met één nachtvorst alle bloesem konden vernietigen.

Daarom moest de boom worden ontdaan van alles waar de winter vat op had gehad of nog vat op zou kunnen krijgen, zodat alleen en enkel de onveranderlijke kern overblijft: de stam.

Men hakte dus in het voorjaar de altijd groenblijvende takken van de midwinterboom af, zodat alleen de naakte stam overbleef.

Rond deze boom hing men een zonnerad, een hoepel omwikkeld met groenblijvende takken.

Evenals de Adventskrans is dit bedoeld om de zon te stimuleren zijn beweging voort te zetten en het nieuwe leven tevoorschijn te roepen.

De meiboom is het symbool van de lente, een teken van de zon die zijn laatste beslissende gevecht met de duistere krachten van de winter levert.

Bovenop de meiboom prijkt de haan, de heraut van de nieuwe dag die aanbreekt. Deze boom versierde men met eieren, vruchten, brood, bloemen en slingers.

Het is in sommige plaatsen lang het gebruik geweest om de versierde meiboom feestelijk in te halen en op het dorpsplein te planten.

Het was een echt volksfeest, dat door de hele dorpsgemeenschap werd meegevierd.

Men droeg de meiboom in verkleinde vorm ook mee tijdens ommegangen of optochten.

De palmpaas in handen van kinderen is daar een overblijfsel van.

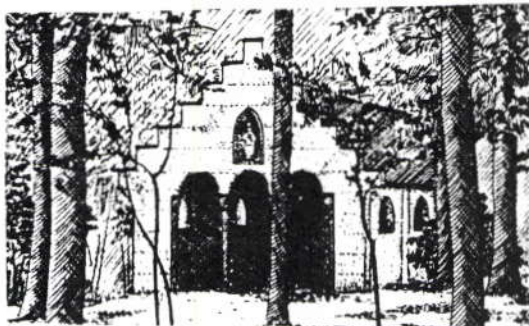
De boom zien we ook verschijnen bij het onder de kap brengen van een nieuw huis. Op de nok van het dak wordt een boompje of struik geplant; later ook wel een vlag. Het boompje op de nok van het dak is een soort heilwens voor de toekomstige bewoners: dat zij mogen zijn als een boom, vruchtbaar en langlevend!

Deze wens vraagt om een antwoord: een extraatje voor alle medewerkers.

Bij de geboorte van een kind is het in bepaalde streken van ons land lange tijd de gewoonte geweest om een boompje te planten. Duidt men een pasgeboren kind niet aan als "een nieuwe loot aan de stam" waarmee de "stamboom" dan verder wordt uitgebreid? Een "stamboom" is in feite iemands persoonlijke "levensboom".

Zoals reeds gezegd, is de verering van heilige bomen - vooral de eik en de linde - in de Germaanse landen zeer verspreid geweest en heeft een taai leven geleid.

Het beste middel om de bijgelovige verering van bomen een halt toe te roepen, was vaak het plaatsen van een kruis of heiligenbeeld bij of tegen zulke bomen. Op deze wijze kan het ontstaan van Maria-heiligdommen verklaard

Kapel H. Eik, Oirschot.

worden. In dit verband denken we meteen aan Oirschot, waar O.L. Vrouw ter Heilige Eik nog frequent vereerd wordt.

Aan sommige bomen worden buitengewone krachten toegekend. Zo bezoeken nog steeds vele mensen de zogenaamde

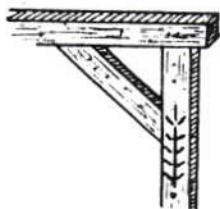

"koortsboom" die staat bij de ruine van St. Walrick, in Overasselt bij Nijmegen. Ze hangen een lapje stof of hun zakdoek in de boom om zo genezing van de koorts te verkrijgen voor zichzelf of hun familieleden.

De legende verhaalt over Karel de Grote die ernstige koorts kreeg tijdens zijn verblijf op het Valkhof in Nijmegen. Hij hoorde dat de bewoners van de streek stukjes van hun kleding afscheurden en in de "koortsboom" hingen om zo genezing te verkrijgen. Karel de Grote ging op stap en kwam na een barre tocht door de moerassen bij de boom waar hij een stukje van zijn gewaad scheurde en.....de koorts week. Uit dankbaarheid liet de keizer daar een kapel bouwen ter ere van St. Willibrord. Al spoedig werd deze kapel een soort bedehuis waar koortslidders genezing kwamen zoeken.....

De legende van Karel de Grote is er een goed voorbeeld van dat in volksvertellingen eeuwenoude bomen vaak een belangrijke plaats innamen.

Als versiering komt de levensboom voor in allerlei variaties en vormen.

Ze zijn soms op primitieve wijze ingekerfd op een hek, op een balk in een schuur, of - zoals in Bokrijk nog te zien is - ingeslagen op een muuranker.

Ook op merklappen uit de vorige eeuw is de voorstelling van de levensboom - vaak ontspringend uit een vaas - vrij algemeen.

Als teken van hoop vinden we de levensboom terug op oude grafzerken. Ook in Goirle!

Een levensboom teruggebracht tot zijn meest elementaire vorm, is te zien als muuranker. Het is een sterk vereenvoudigde levensboom.

Muurankers zijn in Goirle nog in vele varianten te zien; vanaf de meest eenvoudige vorm - een recht stuk

ijzer - tot mooie sier-
ankers, zoals bijvoor-
beeld te zien zijn op de
gevel van "Villa Anna".

De meeste indruk maakt echter de levensboom zoals we die in zowel steden als op het platteland zien in bovenlichten.

In Goirle heb ik er nog drie kunnen ontdekken: boerderij Abcovenseweg 20 (bekend als boerderij van De Brouwer), "De Dorpshoeve" in de Dorpsstraat en woning Dorpsstraat 62.

De boom is een prachtig teken van leven. Want het leven komt voort uit de aarde en heeft een bestemming die boven het aardse uitgaat. Zo staat dan de boom in bovenlichten als een soort heilwens voor de bewoners: dat zij zullen zijn als een als een boom, stevig en

krachtig, vruchtbaar en langlevend!

De levensbomen zijn vervaardigd van gietijzer. Gietijzeren voorwerpen dateren uit de 19e - begin 20e eeuw toen de eerste stap naar massaproductie werd mogelijk gemaakt door industriële produktiemethoden.

Men gaat uit van een houten mal, die door de houtsnijder in reliëf wordt gesneden. De reliëfzijde van het model wordt gedrukt in een speciaal zandbed van "Brusselse aarde" (schuurzand van vettige aarde) dat wat vochtig is gemaakt. Hierdoor krijgt het negatieve beeld van de levensboom vorm in het zand. In deze zandvorm wordt het gloeiend metaal gegoten.

We vinden de levensboom ook terug in folkloristische versieringen. Zo is een wat in de vergetelheid ge-

raakte kerstversiering de zogenaamde MIDWINTER-BOOG. Het is een vorm van versiering zo vol symboliek, dat we die u in deze kerstuitgave niet willen onthouden. De uitwerking ervan vindt u op pagina 39.

De laatste in dit verhaal is een onbekende boom ergens in de voortuin van een eerbare Goirlese burger..... Deze boom groeide en groeide.....hij ontnam steeds meer licht in huis, de bladerenlast werd groter en in de herfst bezorgt dat een hoop werk!

De brave burger nam een besluit, hakte de boom om en kreeg prompt een boete opgelegd: hij had de boom verwijderd zonder vergunning!

Vanuit het besef dat bossen en bomen onmisbaar zijn voor ons milieu moeten ze worden beschermd. Men mag ze niet straffeloos aantasten of omhakken. Zij moeten met ontzag en eerbied worden bejegend. In dit opzicht is de boom opnieuw "heilig"!

P. Wiercx.

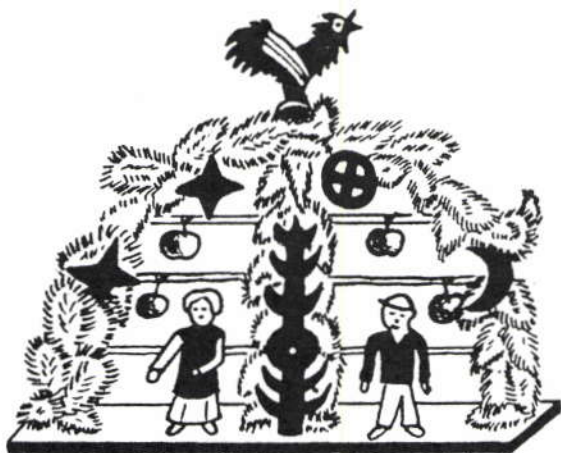
Vervolg: Het ING-symbool.

Geraadpleegde literatuur:

Naast de vermelde bronnen in "Rond de Schutsboom" nr.2 - 1989; artikel "Het Zonne-symbool:

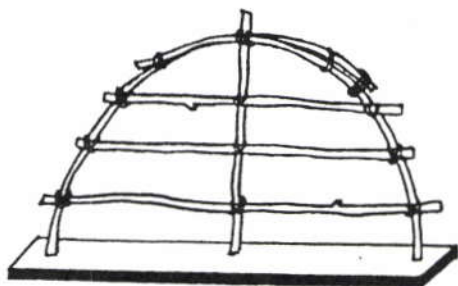
- Ton de Jode: Folklore in het dagelijks leven;
- Johan van Uffelen: Helers en Heiligen;
- J. Beke, P. van Hasselt, W. v.d. Manacker: Voor Vieren (Onderwijskundige Brochuren Reeks);
- W. Knippenberg: Hagelkruisen, Brooddelingen, Processies (Brabants Heem, jrg. IX - nr.3, 1957;
- P. Spapens: Kapellen in Midden-Brabant.
- A. Bernet-Kempers: Om een struik die palm werd.

DE MIDWINTER BOOG.

Symboliek: De Midwinterboog is een beeld van de kosmos (het heelal) en het besef van de nietige plaats van de mens daarin. Hij symboliseert de eeuwige wisseling van de seizoenen en onze dankbaarheid voor wat het afgelopen seizoen ons bracht, voor wat wij mochten oogsten. Hij drukt ons verlangen uit naar het lengen van de dagen, naar de terugkeer van het licht, een nieuwe lente en een nieuwe vruchtbare zomer. Er worden alleen materialen uit de natuur gebruikt. Dit duidt op het gevoel van verbondenheid van de mens met de natuur; in onze dagen is dit weer hoogst aktueel!

Werkwijze:

Op een plankje (bv. 2 x 10 x 50 cm) wordt een boog bevestigd van hazelaartwijen, evt. elze- of wilgetwijen.
In het midden van de boog een verticale staak.

De boog wordt verdeeld in vier vakken, door middel van drie horizontaal bevestigde stokken.

De twijgen worden in de plank vastgezet in geboorde gaten. De staak en de dwarsstokken worden aan de boog vastgemaakt met bloemendraad.

De boog symboliseert de boog die de zon - vanuit ons gezichtspunt op aarde - door het uitspansel beschrijft.

De staak is de denkbeeldige as van de draaibeweging die we in het heelal waarnemen. De drie dwarsstokken verdelen de ruimte binnen de boog in de vier jaarseizoenen.

Versiering:

De boog en de staak worden versierd met takjes van wintergroene bomen of struiken (den, hulst, buxus).

Aan de dwarsstokken hangen we vruchten die de zomer heeft voortgebracht (appels, noten, denne-kegels e.d.).

De figuren uit het heelal (zon, maan, sterren), tevens

de boom en de mens-figuren worden bij voorkeur gemaakt van brooddeeg. Dit in de betekenis van "ons dagelijks brood".

Bovenaan de boog de haan als teken van vruchtbaarheid en waakzaamheid.

Onderaan staat de levensboom - symboliserend de levenskracht - en de mens in het besef van zijn nietige plaats in het heelal.

P. Wiercx.

(Bewerkt naar artikel in tijdschrift "Boerderij" 1984, nr.11).

**HET VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK
DOOR DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Café-Restaurant "De Hovel",
Tilburgseweg 37, 5051 AA GOIRLE. tel. 345474

de Jong tuinen, van Malsenstraat 9, 5051 CA GOIRLE.
tel. 341265 na 19.00 uur: 08860 - 73545

Café W. de Kort,
Kloosterstraat 30, 5051 RD GOIRLE. tel. 341372

Café-Restaurant "De Linde",
Dorpsstraat 52, 5051 CL GOIRLE. tel. 341366

Micro-Consult,
Tilburgseweg 104, 5051 AJ GOIRLE. tel. 341681

N.M.B.-bank N.V.,
de Hovel 25-27, 5051 NR GOIRLE. tel. 349044

Toon van Oosterhout kantoorinstallaties,
Dorpsstraat 2, 5051 CK GOIRLE. tel. 345185

Rabobank Goirle,
Tilburgseweg 97, 5051 AB GOIRLE. tel. 342831

Poelier J. van Roessel,
Dorpsstraat 63, 5051 CJ GOIRLE. tel. 341484

Bouwbedrijf P.J. Schellekens B.V.,
Dorpsstraat 60, 5051 CL GOIRLE. tel. 341617

Joop Schepens, audio - videospécialist,
Tilburgseweg 77, 5051 AB GOIRLE. tel. 341337

Bloemenmagazijn Schraven,
v. Malsenstraat 30, 5051 CD GOIRLE. tel. 343382

Taxi Smolders B.V.,
Tilburgseweg 61, 5051 AB GOIRLE. tel. 341432**HET**

**VERSCHIJNEN VAN DIT PERIODIEK WERD MEDE MOGELIJK DOOR
DE FINANCIËLE BIJDRAGE VAN:**

Garage Spijkers B.V.,

Dorpsstraat 47, 5051 CJ GOIRLE. tel. 347771

J. Vekemans B.V. schildersbedrijf,

Ralph Bunchestraat 21, 5051 KW GOIRLE. tel. 341374

Taxi P. Walsmits B.V.,

Hoogeindseweg 15, 5051 EA GOIRLE. tel. 341340

Joop de Wilde, veevoeders en dierenbenodigdheden,

Nieuwe Rielseweg 37, 5051 PD GOIRLE. tel. 341384

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

Bloemsierkunst
"Abcoven"
Abcovenseweg 23
5051 PT Goirle